

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

М А Є С Т А Т С Л О В А

Рей Бредбері

ЛІД І ВОГОНЬ

 [®] ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

Серію «Маєстат слова»
засновано 2004 року

Copyright © 1980 Ray Bradbury Enterprises /
A California Corporation

Copyright 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950,
1951, 1952, 1953, 1954, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960,
1961, 1962, 1963, 1969, 1971, 1972, 1973, 1976, 1978, 1979,
1980, 1972 by Ray Bradbury.
1971, 1972, 1973, 1976, 1978, 1979, 1980,
1972 by Ray Bradbury.

Copyright renewed 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975,
1976, 1977, 1978, 1979, 1980 by Ray Bradbury.

Друкується з дозволу правовласника
The Ray Bradbury Literary Works LLC,
c/o Don Congdon Associates, Inc.

Примітки Богдана Стасюка
та Бориса Щавурського

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

«Навчальна книга — Богдан», просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, Україна, 46002.

«Навчальна книга — Богдан», а/с 529,
м. Тернопіль, Україна, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися:
т/ф (0352) 520 607; 520 548 *office@bohdan-books.com*

Інтернет-магазин «НК Богдан»:
www.bohdan-books.com *mail@bohdan-books.com*

т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762

Електронні книги: *www.bohdan-digital.com*

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520
м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,
nk-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: *dk-books.com*
т. (067) 350 1467; (099) 434 9947

Калейдоскоп

Вже перший вибух велетенським консервним ножем протяв бік ракети. Викинута у космос дюжина людей нагадувала в'юнких сріблястих рибок. Вони розбризкалися по морі темряви, а корабель, розлетівшись на мільйон уламків, продовжив свій лет – отак метеорний рій летить у пошуках втраченого сонця.

– Барклі, Барклі, де ти?

Вони перегукувалися один із одним, як перегукуються діти, загубившись посеред холодної ночі.

– Вуде, Вуде!

– Капітане!

– Голлісе, Голлісе, це Стоун.

– Стоуне, це Голліс. Де ти?

– Не знаю. Як тут знаєш? Де тут верх?

Я падаю. Боже, я падаю.

Вони падали. Вони падали, немов камінці у колодязь. Наче якийсь велетень граючись одним кидком порозкидав навсібіч камінці-гладунці. І тепер натомість людей zostалися лише їхні голоси – розмаїття голосів, безтілесних і жагучих, переляканих і смиренних.

– Ми віддаляємось один від одного.

Це було правдою. Голліс, сторчголов перевертаючись, зрозумів це. Зрозумів і наче змирився. Вони розлучалися, бо кожен мусів іти своєю дорогою, і ніщо не могло повернути їх. Вони були захищені герметичними скафандрами, зблідлі обличчя – за скляними шоломами, але ніхто не встиг пристебнути силові установки. З ними кожен міг би стати маленьким рятувальним човном, щоби, рятуючи себе, рятувати інших, щоби збиратися разом і шукати товаришів, щоби, врешті, стати крихітним залюдненим острівцем, а тоді би щось змудрували. Проте без силових установок за плечима вони лише метеори, і кожен безцільно мчить назустріч своїй невблаганній долі.

Минуло, напевно, хвилин із десять, поки перший переляк не змінився металевим спокоєм. Космос, неначе гігантський чорний ткацький верстат, взявся до ткання із дивоглядних голосів, які поєднувались, перехрещувались, щоби з часом завершити картину.

– Стоун до Голліса. Скільки часу ми ще зможемо розмовляти по радіотелефону?

– Це залежить від того, як зашвидко ти
летиш своїм курсом, а я – своїм.

– Я гадаю, ще десь годину.

– Можливо, що й так, – відчужено
і тихо сказав Голліс.

– Що трапилось? – запитав він через
хвилину.

– Ракета вибухнула, та й по всьому. Ра-
кети інколи вибухають.

– У який бік ти летиш?

– Схоже, я впаду на Місяць.

– А мені світить Земля. Впаду в обій-
ми старенької матінки-Землі зі швидкі-
стю десять тисяч миль на годину. Згорю,
неначе сірник. – Голліс розмірковував
над цим з якоюсь дивною відсторонені-
стю. Він, здавалося, покинув своє тіло
і тепер спостерігав, як воно падає, падає
у порожнечу – так само відчужено колись
давним-давно він спостерігав за падінням
перших сніжинок зими.

Всі інші мовчали, розмірковуючи над
незбагненністю долі, котра викинула їх
сюди, і вони падають, падають, не спро-
можні нічого змінити. Навіть капітан
притих, тому що не знав такої команди

чи плану, що могли би знову зібрати їх до купи.

– Ох, як довго падати вниз. Ох, як довго падати вниз, як довго, як довго, як довго падати вниз, – сказав чийсь голос. – Я не хочу вмирати, я не хочу вмирати, як довго падати вниз.

– Хто це?

– Не знаю.

– Начебто Стімсон. Стімсоне, це ти?

– Ох, як довго, як довго падати, я не хочу ось так. Боже, я не хочу ось так.

– Стімсоне, це Голліс. Стімсоне, ти мене чуєш?

Тиша, і кожен падає, і кожен сам по собі.

– Стімсоне?

– Так, – нарешті відгукнувся той.

– Стімсоне, заспокойся, ми всі у такій самій ситуації.

– Я не хочу бути тут. Я хочу бути десь інакше.

– У нас ще є шанс, нас ще можуть знайти.

– Мене мусять знайти, мене мусять знайти, – сказав Стімсон. – Я не вірю, не вірю, що все це насправді.

– Це поганий сон, – озвався хтось.

– Заткнися! – викрикнув Голліс.

– Прийди і заткни, – відповів голос. Це був Еплгейт. Він розсміявся, і сміх його був напрочуд щирим. – Прийди і заткни.

Голліс вперше відчув своє безсилля. Він аж переповнився люттю, тому що найбільше захотів у цю мить, щоби мати можливість поквитатись із Еплгейтом. Цю мрію він плекав уже багато літ, а тепер надто пізно. Еплгейт – тільки голос у радіотелефоні.

Падіння, падіння, падіння...

* * *

Двоє чоловіків почали кричати, так наче тільки щойно усвідомили всю моторошність свого становища. Голліс із жахом побачив, як один із них пропливає майже поряд і кричить, і кричить.

– Припини!

Здавалось, до нього було рукою пода-ти, і кричав він страхітно. Він буде вічно кричати. Він буде кричати і через мільйони миль, допоки сягатимуть радіохвилі, буде терзати душу, не дасть перемовитись навіть словечком.

Голліс потягнувся всім тілом. Так буде краще для всіх. Напружившись із усіх сил, він зміг доторкнутися до чоловіка. Схопив за щиколотку, а тоді почав підтягуватися вздовж тіла, поки не добрався до голови. Чоловік кричав і відчайдушно чіплявся за нього, немов потопельник. Крики заповнили Всесвіт. «Так чи інак, – думав Голліс, – а Місяць, чи Земля, чи метеори раніше чи пізніше доконають його, то чому б не тепер?»

Одним ударом залізної рукавиці він розбив скляний шолом чоловіка. Крики припинилися. Голліс відштовхнувся від мертвого тіла – і воно відправилося у своє нескінченне падіння.

І Голліс також падає, падає у порожнечу, і всі решта вирушили у безмовне довічне, нескінченне падіння і кружляння.

– Голлісе, ти ще там?

Голліс промовчав, але відчув, як запашило його лице.

– Це знову Еплгейт.

– Чую тебе, Еплгейт.

– Давай поговоримо. Все одно більше нічого робити.

– Досить. Треба помізкувати, як бути далі, – втрутився капітан.

– Чому би вам не заткнутися, капітане? – запитав Еплгейт.

– Що-о-о?

– Ти чув мене, капітане. Не страши мене своїм чином, у даний час ти за десять тисяч миль від мене, і давай не будемо клеїти дурня. Як сказав Стімсон, нам довго падати вниз.

– Послухай, Еплгейт!

– Не хочу. Я оголошую себе бунтівником. Мені втрачати нічого. Кораблик твій був нікудишнім, і ти був нікудишнім капітаном, і я сподіваюся, що ти скрутиш собі в'язи, коли гримнешся об Місяць.

– Я наказую вам мовчати!

– Давай, давай наказуй, – Еплгейт усміхнувся за десять тисяч миль. Капітан мовчав. – На чому ми зупинилися, Голлісе? – продовжив Еплгейт. – Ага, пригадав. Тебе я також ненавиджу. Та ти і сам про це знаєш. Давненько вже знаєш.

Голліс безсило стиснув кулаки.

– Хочеш, розкажу тобі дещо? – сказав Еплгейт. – Ощасливлю тебе. Це завдяки

мені тебе не прийняли у «Рокет Компані» п'ять років тому.

Поряд промайнув метеор. Голліс поглянув вниз – кисті лівої руки немов не було. Ринула кров. Із скафандра вмить зникло повітря. Проте в легенях його ще було достатньо, щоби він встиг правою рукою натиснути на важілець біля лівого ліктя, затиснувши таким чином рукав і відновивши герметичність. Все це трапилось настільки швидко, що він навіть не встиг здивуватися. Втім, його вже ніщо не могло здивувати. Щойно витік припинився, повітря у скафандрі повернулося до норми. Кров, що нуртувала потоком, зупинилася, коли він ще сильніше перемістив важілець, стиснувши рукав наче джгутом.

Все це відбувалося у моторошній тиші. А всі решта перемовлялися. В одного із них – Леспера – рот не закривався: мовляв, у нього дружина на Марсі, дружина на Венері, дружина на Юпітері, купа грошей, та й життя він прожив усім на заздрість – пиячив, картярував, одним словом, не жив, а купався, наче вареник у сметані. Він не переставав молоти язиком, в той час як усі вони падали і падали.

Летячи назустріч смерті, Леспер згадував своє щасливе минуле.

Це було так дивно! Космос, тисячі кілометрів порожнечі, а в самому її серці тремтять голоси. Ніде ні душі, і тільки біг радіохвиль, а в них людські пережиття.

– Ти злишся, Голлісе?

– Ні.

Він справді не злився. Він знову до всього збайдужів, почуваючись бездушною брилою бетону, що падає в нікуди.

– Ти все своє життя перся вгору, Голлісе. І не міг дотяпити, у чому причина твоїх бід. А це я капостив тобі, перш ніж мене самого виперли.

– Це вже не має жодного значення, – сказав Голліс.

І це взаправду не мало жодного значення. Бо це вже – минуле. Коли життя дійшло свого кінця, воно видається яскравим фільмом, що відмерехтів на екрані: всі його забобони і пристрасті на якусь мить спалахнуть перед очима, і перш ніж ти встигнеш викрикнути: «Ось цей день щасливий, а той нещасливий, ось нелюбе обличчя, а це ось любе», – кіноплівка вже згоріла дотла і тільки екран чорніє.

І тепер, озираючись назад із цієї останньої передсмертної межі, він печалився лише за одним – за життям одвічним. Чи у всіх перед смертю таке відчуття, ніби ти жив і не жив? Невже життя неначе зітхання: тільки набрати у груди повітря і дихнути на ладан? Невже воно всім видається таким неуявно покvapним чи тільки йому, саме тут і саме тепер, коли за душею – лише кілька годин, придатних хіба що для роздумів і жалів.

Тим часом Леспер знай провадив своє:

– Ну, я жив і не тужив: дружина на Марсі, і на Венері, і на Юпітері. Одна від другої грошовитіша. А як вони любили мене! Пив я скільки хотів, а якось програв двадцять тисяч доларів...

«А зараз ти тут, – подумав Голліс. – У мене ж нічого подібного не було. За життя я заздрив тобі, Леспере; поки у мене було ще майбутнє, я заздрив твоєму успіху у жінок і твоєму таланту забавлятися. Жінки лякали мене, і я подався у космос, але завжди мріяв про них і заздрив, що у тебе їх море, і море грошей, і море щастя, і що ти з усміхом розтринькуєш життя. Але тепер, коли всі ми падаємо вниз,

і з усім покінчено, я більше не заздрю тобі, тому що все минуло – як для тебе, так і для мене, було і загуло».

Голліс витягнув уперед шию і закричав у мікрофон:

– Всьому кінець, Леспере!

Тиша.

– Було і загуло, Леспере!

– Хто це? – тремтячим голосом запитав Леспер.

– Це Голліс.

Це було підло. Від знав, що це підлість, безглузда передсмертна підлість. Еплгейт скривдив його, тепер він хотів скривдити іншого. Вірніше, його скривдили Еплгейт і космос.

– Тепер ти тут, Леспере. Все минуло. Було і загуло, хіба не так?

– Не так.

– Коли все минуло, то це все одно, ніби його ніколи і не було. Чим зараз твоє життя краще від мого? Зараз – ось що головне. Зараз воно краще? Ну?

– Так, моє краще!

– Чим?

– Тим, що я зі своїми спогадами і пам'яттю! – вигукнув з далекої далечини

обурений Леспер, тулячи обидвома руками до грудей свої спогади.

І він був правий. Голліса наче хтось холодним душем обдав. Він знав, що Леспер правий. Між спогадами та мріями таки є різниця. Він завжди тільки мріяв про те, що хотів би зробити, в той час як Леспер не мріяв, а діяв. Усвідомлення цього стало для Голліса повільною, нестерпною мукою.

– І що тобі з того? – крикнув він Лесперу. – Ось тепер? Коли все минуло і з усім покінчено? Тобі не краще від мене.

– Я вмираю легко, – сказв Леспер. – Я пожив собі усмак. І перед смертю я не зійшов до підлості, як оце ти.

– До підлості? – Голліс наче крутив це слово на язиці. Він ніколи не був підлим, принаймні донині не помічав цього за собою. Він просто не міг би зважитися на підлість. Напевно, вона назбирувалася всі ці роки саме для такого випадку, як цей. «Підлість». Він пожбурих це слово у найдальший закомарок свідомості. Відчув, як на очах виступили сльози і скотилися по щоках. Напевно, хтось почув його здушений голос.

– Заспокойся, Голлісе.

Звичайно, це було потішно. Ще кілька хвилин тому він повчав інших, і Стімсона теж, щиро вважав себе справжнім відчайдухом, а насправді все виявилось фікцією – він просто заляк від страху, як буває під час сильного стресу. А тепер він намагається втиснути у ті кілька хвилин почуття, що їх пригнічував усе життя.

– Я знаю, Голлісе, як тобі зараз на душі, – сказав Леспер тепер уже з відстані двадцяти тисяч миль. – Я не беру собі цього близько до серця.

«Але ж хіба ми, Леспер і я, не рівня? Тут і тепер? Що було, те загуло, і який нам зиск із цього? У будь-якому разі, нам кінець». Але він знав, що ці розумування простакуваті – це все одно що з'ясовувати, чим відрізняється жива людина від покійника. У першій наявна якась іскра, щось невловиме і таємниче, а в іншому цього немає.

Саме так і в них із Леспером: Леспер жив повнокровним життям, і тому він тепер став іншою людиною, а він, Голліс, упродовж багатьох років був живим мерцем. Кожен із них ішов до смерті своєю

дорогою, і якщо у неї є різні лики, то їхні смерті швидше за все будуть такими ж несхожими, як день і ніч. У смерті, як і в житті, мала би бути незчисленна кількість подоб, і якщо ти колись уже помер, то що тобі ота теперішня, доконечна кончина?

А через мить він побачив, що йому відтяло праву ступню. Це ледь не змусило його розсміятися. Повітря знову вийшло зі скафандра. Він швидко нахилився і побачив кров: метеорит відітнув ногу разом із частиною скафандра аж по щиколотку. О, смерть у космосі зналася на жартах! Вона, неначе м'ясник-невидимець, відрізує від тебе шматок за шматком. Він натиснув на важілець на коліні, від болю паморочилася голова, він з усіх сил намагався не знепритомніти; нарешті він дотиснув важілець, кров зупинилася, скафандр знову наповнився повітрям; він випростався, продовжуючи падати і падати, бо що йому ще залишалось.

– Голлісе?

Голліс у передсмертній дрімоті кивнув.

– Це знову Еплгейт, – сказав голос.

– Так.

– У мене був час трохи помізкувати. І я чув, що ти говориш. Це зле. Не по-людськи якось. Ми повинні і в смерті залишатись людьми, а не зганяти жовч на іншому. Ти чуєш, Голлісе?

– Так.

– Я збрехав. Перед тим. Збрехав. Жодних капостей я тобі не робив. Сам не знаю, навіщо я все це наплів. Певно, хотів тобі допекти. Саме тобі. Ми ж із тобою завжди були суперниками. Але тепер все інакше: чим швидше добігає життя – тим швидше біжить каяття. А може, мені стало соромно від твоїх розмов. Загалом, це неважливо, важливо, щоб ти знав, що я клеїв дурня. І що у сказаному мною не знайдеш навіть унції правди. І нехай тебе дідько візьме!

Голліс знову відчув биття свого серця. Здавалось, ніби воно хвилин із п'ять взагалі не билось, а тепер почало гнати по жилах гарячу кров. Шок минув, а з ним подаленіли і напади гніву, і жаху, і самоти. Зараз він почувався так, наче вранці вийшов з-під холодного душу, щоби опісля сніданку розпочати новий день.

– Дякую, Еплгейте.

– На здоров'я! Тримай ніс за вітром,
дурню старий!

– Гей, – вигукнув Стоун.

– Що там у тебе? – озвався Голліс крізь
безодню космосу; Стоун був його найкращим
другом.

– Я потрапив у метеорний потік, тут
тьма-тьменна дрібних астероїдів.

– Метеори?

– Припускаю, що це група Мірмідони¹,
яка раз у п'ять років пролітає мимо Марса
у бік Землі. Я просто всередині неї. Це як
величезний калейдоскоп. Тут таке буйство
кольорів, форм і розмірів! Господи, яка це
краса, цей метал!

Тиша.

– Я лечу з ними, – вигукнув Стоун. –
Вони захопили мене. От дідько!

Він розсміявся.

¹ Вигадана автором метеорна група: «Мірмідон» – від давньогрецького Μιρμιδών, від *μύρμηξ* – «мураха». Згідно із міфом, давньогрецьке плем'я мірмідонів походило від мурах, які на прохання Еака – царя острова Егіна — були перетворені Зевсом у людей (варіант: назва племені походить від імені Мірмідона, сина Зевса й Еврімедузи, до котрої Зевс явився у вигляді мурахи).

Як Голліс не вдивлявся, але не побачив нічого. Лише велетенські діаманти, і сапфіри, і смарагдові тумани, й оксамитова чорнота космосу, і Господа голос блукає між кришталевих пожеж. Так дивно, так приголомшливо уявляти, як Стоун упродовж мільйонів століть спочатку роками пливтиме із метеорним потоком десь за Марсом, щоби раз у п'ять років повернутися до Землі, а тоді, промайнувши на її небосхилі, зникнути знову. Віднині Стоун і Мірмідони – це вічне, нескінченне ряхтіння візерунків, – так колись у дитинстві ряхтіли кольорові скельця в калейдоскопі, коли ти направляв довгу трубку на сонце і прокручував її.

– На все добре, Голлісе! – донісся ледь чутний голос Стоуна. – На все добре!

– Щастя тобі! – крикнув Голліс з відстані тридцяти тисяч миль.

– Не сміши, – сказав Стоун, а тоді його голос зник.

Зірки зімкнулися.

Тепер усі голоси почали стихати, віддаляючись кожен по своїй траєкторії – хто у сторону Марса, хто у космічну безвість. А сам Голліс... Він поглянув униз. З-поміж усіх він єдиний повертався на Землю.

– Бувай.

– Не падай духом.

– Прощавай, Голлісе! – Це був Еплгейт.

Багато добрих побажань. Короткі прощання. Аж тепер великий звільнений мозок почав розпадатися. Його частини, що так блискуче і злагоджено трудилися, захищені черепом корабля, що долав космічні простори, вмирали одна за одною, бо їхнє співжиття втратило сенс. І як зі смертю мозку помирає тіло, так помирав і дух корабля, а з ним і чар прожитих спільно днів, і того, чим вони були одне для одного. Еплгейт тепер усього лише відірваний від тіла палець: його вже не зневажиш та й не нашкодиш. Мозок вибухнув – і його нісенітні, нікчемні фрагменти порозліталися врізнобіч. Голоси завмерли, і тепер увесь космос заціпенів. Голліс падав сам-самісінький.

Такими ж самотніми були і вони. Їхні голоси завмерли, наче відлуння Господнього слова, що зірвалося з його уст і загубилось у зоряній безодні. Ось капітан узяв курс на Місяць, ось Стоун у метеорнім потоці, ось Стімсон, ось Еплгейт

прямує до Плутона, ось Сміт, і Тернер, і Андервуд, і всі решта – скельця калейдоскопа, які стільки часу творили хитромудрий візерунок, а зараз порозліталися бозна-куди.

«А я? – міркував Голліс. – Що можу зробити я? Чим мені заповнити цю моторошну порожнечу свого життя? Якби лише можна було хоч одною хорошою справою спокутувати всю підлість, що її назбирував упродовж життя, навіть не здогадуючись про це! Але ж тут, окрім мене, нікогісінько, а хіба це можливо, будучи самотнім як перст, робити добрі справи? Неможливо. Завтра ввечері я вріжуся в атмосферу Землі».

«Я згорю, – думав він, – і мій прах розвіється над усіма континентами. От і буде з мене хоч якась користь. Копійчана, проте прах застається прахом – землі прибільшиться».

Він упав швидко, мов куля, мов камінь, мов гиря залізна – спокійний, тепер цілковито спокійний, не відчуваючи ні печалі, ні радості – нікогісінько, але бажаючи лише одного: вчинити хоч якесь добро тепер, коли з усім покінчено, вчинити

хоч якесь добро, про яке знатиме лише він один.

«Коли я увійду в атмосферу, то спалахну, немов метеор».

– Цікаво, – майнула у нього думка, – чи хтось зараз бачить мене?

Маленький хлопчик на польовій дорозі глянув угору і закричав:

– Поглянь, мамо, поглянь! Летюча зірка!

Пломенюча біла зірка шмигнула сутінковим небом Іллінойса.

– Загадай бажання, – сказала мама. – Загадай бажання.

